

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING TARAQQIYOT BOSQICHLARI

Sh.E.Ernazarova¹

Mas'ul muallif: Ernazarova Shahnoza Ergash qizi, Toshkent Davlat transport universiteti tayanch doktoranti Toshkent Gumanitar fanlar universiteti o'qituvchisi.

Accepted: 08 August 2026

Published: 08 August 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Ernazarova, S. E. INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAQOLLARNING TARAQQIYOT BOSQICHLARI / S. E. Ernazarova // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 1. — B. 376–379.

1. Toshkent Davlat transport universiteti tayanch doktoranti Toshkent Gumanitar fanlar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maqol nima, uning kelib chiqish bosqichlari va ularning shakllanish manbalari hamda semantik va funksional rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda tarixiy-qiyosiy, tavsifiy-tahliliy va lingvokulturologik metodlardan foydalanilgan. Maqollarning ibtidoiy og'zaki ijod namunalaridan boshlab yozma adabiyot va zamonaviy kommunikativ muhitgacha bo'lgan evolyutsiyasi yoritiladi. Tadqiqot natijalari maqollarning xalq tafakkuri, milliy madaniyat va ijtimoiy tajribani avlodlardan avlodga yetkazuvchi muhim vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: maqol, paremiologiya, xalq og'zaki ijodi, lingvokulturologiya, semantika, folklorshunoslik, etimologiya.

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ ПОСЛОВИЦ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В данной статье рассматриваются понятие пословицы, этапы её происхождения, источники формирования, а также особенности её семантического и функционального развития. В исследовании использованы историко-сопоставительный, описательно-аналитический и лингвокультурологический методы. Освещается эволюция пословиц от ранних образцов устного народного творчества до их отражения в письменной литературе и функционирования в современной коммуникативной среде. Результаты исследования показывают, что пословицы являются важным средством передачи народной мудрости, национальной культуры и социального опыта из поколения в поколение.

Ключевые слова: пословица, паремология, устное народное творчество, лингвокультурология, семантика, фольклористика, этимология.

STAGES OF THE DEVELOPMENT OF PROVERBS IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abstract. This article examines the concept of a proverb, its stages of origin, the sources of its formation, as well as its semantic and functional development. The study employs historical-comparative, descriptive-analytical, and linguocultural methods. It explores the evolution of proverbs from the earliest forms of oral folk creativity to their representation in written literature and their role in contemporary communicative environments. The findings demonstrate that proverbs serve as an important means of transmitting people's wisdom, national culture, and social experience from one generation to another.

Keywords: proverb, paremiology, folk literature, linguoculturology, semantics, folklore studies, etymology.

Kirish. Maqol-xalq og'zaki ijodining janrlaridan biri bo'lib, u o'zining qisqa satrlarda ko'p ma'noni ifodalashi, jarangdorligi, mantiqiy va grammatik jihatdan tugallanganligi bilan boshqa xalq og'zaki ijod na'munalaridan farq qiladi. Maqollar xalq tajribasidan o'tgan voqe'a-hodisalarning so'zdagi o'zgarishlarini ifodalaydigan. Maqollarda avlod-ajdodlarning hayotiy tajribalari, jamiyatga munosabati, tarixi, ruhiy holati, etik va estetik tuyg'ulari, ijobiy fazilatlari mujassamlashgan.

Maqollarga turli olimlar turlicha ta'rif berishgan. I.R.Galperin maqolga quyidagicha ta'rif bergan: maqol- jamiyatning to'plangan hayotiy tajribasini qisqa shaklda aks ettiruvchi va ma'lum bir holatlarda yo'l ko'rsatuvchi bo'lib xizmat qiluvchi birlikdir. W.Mieller maqolni qisqa, hammaga ma'lum bo'lgan, o'zida oqillik, haqiqat, ahloqiy va an'anaviy qarashlarni ifodalaydigan, yodda qoladigan shaklda ifodalangan va avlodlardan avlodga o'tib kelayotgan turg'un birikma deb ta'riflagan.

Metodologiya. Mazkur tadqiqot maqollarning taraqqiyot bosqichlarini aniqlash va ularning tarixiy-lisoniy rivojlanish xususiyatlarini yoritishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida tarixiy-qiyosiy, tavsifiy-tahliliy, lingvokulturologik hamda paremiologik tahlil metodlaridan foydalanildi.

Ingliz maqollarining rivojlanishiga ko'plab olimlar o'z hissasini qo'shgan bo'lib ular: I.R.Galperin, L.N.Tolstoy, W.Mieller, Stuart.A. Gallaxer, Permyakov G.L, V.I. Dal kabi olimlardir. Maqollar haqidagi dastlabki nazariya Permyakov G.L tomonidan ishlab chiqilgan. U o'zining "Maqoldan ertakgacha" deb nomlangan asarida maqol haqida keltirib

o'tgan.

Ingliz tilida maqol atamasi asosan "proverb" so'zi orqali ifodalanadi. Ba'zan adabiyotlarda : adages, dictums, maxims, mottoes, precepts, saws, truisms so'zlari orqali ham maqol tushunchasini berishi mumkin.

O'zbek tilshunoslaridan X.Berdiyev va R.Rasulov "O'zbek tilining paremiologik lug'ati"ni tuzishgan. Sh.Rahmatullayevning o'zbek tilining frazeologik va etimologik lug'atlari ham o'zbek paremiologik birliklarini turli jihatlarini tahlil qilishga katta hissa qo'shgan. Bulardan tashqari, T.Mirzayev, B.Sarimsoqov, A.Musaqulovlarning "O'zbek xalq maqollari" to'plami ham e'tiborga molikdir.

Olingan natijalarning ishonchliligini ta'minlash maqsadida ilmiy manbalarni qiyoslash, umumlashtirish, interpretatsiya qilish va tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari maqollarning tarixiy rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash hamda ularning milliy-madaniy qadriyatlarini aks ettirishdagi o'rnini yoritishga xizmat qiladi.

Natijalar. Maqol va matallar ma'daniy qadriyat va tushunchalarini aks ettirgani uchun ma'daniy ahamiyatga ega birliklar hisoblanadi. Har bir maqol o'sha xalq kelib chiqishi va yashash tarzi bilan chambarchas bog'liq holda yaratilgan bo'lib, o'sha xalqning turmush-tarzi, urf-odatlarini, asrlar davomida avlodan-avlodga o'tib kelayotgan odob-ahloq me'yorlarining modeli sifatida tushuniladi. Maqollar xalq hayotini, uning o'tmishdagi iqtisodiy, siyosiy va ma'daniy turmush darajasini o'rganishda asosiy vazifani o'taydi. Haqiqatdan ham maqollar turli ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni, xalqning etik va estetik normalarini, e'tiqodiy tasavvurlarini, maishiy turmushi va mehnat tarzini, sevgi va nafratini, orzu va intilishlarini obyektiv baholaydi. Mashhur rus yozuvchisi L.N.Tolstoy "Har bir maqolda men shu maqolni yaratgan xalq siymosini ko'raman" degan edi.

Ch.S. Doyl maqolni kichik xalq she'riyati deb atashni taklif qilgan. Ayrim olimlar yani Teylor va Fert xalq og'zaki ijodida maqollarni o'rganishning asosiy sababi ularning an'anaviylik ekanligini o'z asarlarida ta'kidlab o'tgan. Yana bir olim N.R.Norrik "Folklor birliklari an'anaviy va takroriydir, shu bilan bir qatorda muallifsiz, manbaasizdir, maqollar ham ushbu xususiyatlariga ega, shu sababli uni ham folk birligi sifatida tadqiq etiladi" degan ta'rifni bergan.

Har bir olim maqollarni tadqiq qilish davomida ularga turli xil ta'riflar berishgan. Stuart.A. Gallaxer ham maqolni quyidagicha ifodalagan "Maqol - bu zohiriy haqiqatning ixcham ifodasidir, yani xalq orasida ko'rinadigan haqiqatlarning qisqacha an'anaviy bayonidir. Ayniqsa qilib aytadigan bo'lsak, hikmat, haqiqat, odob-axloq va an'anaviy qarashlarni o'zida mujassamlashtirgan turg'un va yodda qoladigan, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan xalqning qisqa, umume'tirof etilgan jumlasidir".

Maqollarni tahlil qilishning yangi yondashuvi XX asrning oxirgi 30-yillarida paydo bo'ldi. Bu matn lingvistikasi va paremiologiya fan sohalarida taraqqiyoti bilan bog'liq. Maqollar haqidagi dastlabki nazariya Permyakov G.L tomonidan ishlab chiqilgan. U o'zining "Maqoldan ertakgacha" deb nomlangan asarida maqolni lisoniy jihatdan tahlil qilish jarayonida semantik-mantiqiy jihatdan yondashish lozimligini aytib o'tgan. Uning fikricha, "tugallanmagan fikr"ni ifodalovchi majoziy so'z oborotlariga matallar, "tugallanmagan fikr"ni shakllantiruvchi majoziy ma'noli gaplarga maqollar deyiladi. Maqollarni ham, matallarni ham G.L.Permyakov (bosma qolip so'zlar) nazariyasi doirasida ko'rib chiqadi. Har bir tilning lug'at zahirasida murakkab o'ziga xos qoliplar bo'ladi, ya'ni turg'un, nutqda tayyor holda qo'llaniladigan, bo'linmas oborotlar mavjud.

Ingliz tilida maqol atamasi asosan "proverb" so'zi orqali ifodalanadi. Ba'zan adabiyotlarda: adages, dictums, maxims, mottoes, precepts, saws, truisms so'zlari orqali ham maqol tushunchasini berishi mumkin.

Ko'plab yozuvchilar tomonidan badiiy asarlarda maqollardan foydalanish XX asrda keng qo'llana boshlandi. Chunki maqollar har qanday munozarali vaziyatni qisqa yechim orqali yakunlashga imkon beradi. Har bir xalqdagi maqollar boshqa xalqlar maqollarida o'z ekvivalentiga ega bo'lishi mumkin. "So'zlarning ekvivalenti" atamasi dastlab L.B.Sherba tomonidan tilshunoslik faniga olib kirilgan. L.B.Sherbaning fikriga ko'ra so'zlar maqollarda bir xil ma'noli anglatmasda yashirin ravishda bir-biriga ekvivalent bo'lishi mumkin. Yana bir tilshunos olim V.I. Dal maqollar ikki qismdan, yani su'rat va tahlil qismidan iborat deb fikr bildirgan. Surat qismida munozaralar ifodalansa, tahlil qismida tinglovchining munozaralarni idrok etish holati beriladi.

Maqollar nazariyasi haqida o'z izlanishlarini olib borgan olimlardan biri Trench bo'lib, u maqollardagi 3 narsani "shortness, sense, salt" ya'ni "qisqalik, hissiyot, ta'm" ni juda muhim deb hisoblaydi. Bularni quyida qisqacha keltiramiz:

1.Shortness (Qisqalik): Trench maqollardagi qisqalik eng muhim omil deb aytadi. Yaxshi maqol hamisha qisqa, yurakdan aytilib yurakka yetib borishi lozim deydi. U ba'zan 2, 3 yoki undan ortiq so'z bilan ifodalangan bo'lishi ham mumkin. Maqollar odatiga ko'ra ixcham shaklga ega, biroq olam-olam ma'no anglatishi zarur degan fikrlarni keltiradi.

2. Sense (Hissiyot): Trenchning ta'kidlashicha maqollarda hissiyot maqolni obrazlilikini oshirib beradi.

3. Salt (Tam): "maqolda uning yaxshi ma'nosidan tashqari tuz bo'lishi kerak, achchiq, o'tkir so'zlar bilan o'quvchi xotirasida yaxshiroq qoladi."

Folklorshunos olimlar maqollarni o'rganuvchi sohani "paremiologiya" deb ataladi. Paremiya-yunoncha chuqur ma'noli gap, xikmatli so'z, maqol, ibora ma'nosini beradi. O'zbek tildagi maqol so'zi arabcha "qavlun"-gapirmoq, aytmoq so'zidan olingan bo'lib, aytib yuriladigan ifoda va iboralarga nisbatan qo'llaniladi. Ushbu termin dastlab Abdurauf Fitratning „Adabiyot qoidalari“ kitobida maqollarga quyidagicha ta'rif berilgan: "Elning kun ko'rgan, ish o'tkazgan sinashli, qarilar tomonidan aytilgan hikmatli, qisqa ma'noli gaplardir". Aynan shu asardan so'ng maqol paremik birliklarga eng munosib atama sifatida o'zbek paremiologiyasida qo'llana boshlandi.

Turkiy xalqlarning maqollaridan na'munalar dastlab Mahmud Koshg'ariyning "Devoni lug'atit-turk" asarida keltiriladi. O'zbek tilida dastlabki maqollarni yig'ish Mahmud Koshg'ariy tomonidan XI asrda boshlab berilgan bo'lib, muallif ularni turkiy tillarning lug'at tarkibidagi so'zlarni izohlash uchun misol sifatida keltirib o'tadi. Bu asar haqida

M.Koshg'ariyning o'zi shunday keltirib o'tadi: "Men bu kitobni maxsus alifbo tartibida hikmatli so'zlar, sahlar, qo'shiqlar, rajaz va nasr deb atalgan adabiy parchalar bilan bezadim." "Devoni lug'atit-turk" asarida 275 ta maqol keltirib o'tilgan. Masalan, ushbu asarda keltirilgan "Kishi olasi ichtin" (Odamni olasi ichida bo'ladi), "Alp cherikda, bilga tirikda" (Botir jangda, dono majlisda sinaladi) singari maqollari hozirgi kunda ham ishlatiladi.

Bundan tashqari Muhammad Sharif Gulxaniy "Zarbulmasal" asarida 300 dan ortiq o'zbek xalq maqollari berilgan. Alisher Navoiy "Tarixiy mulki Ajam" asarida turkiy tilda mavjud maqollardan ko'plaridan foydalangan. Maqollarning shakllanishida uning paydo bo'lishi va qo'llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek xalq maqollari ko'pincha maqol, masal, matal, zarbulmasal, naql, hikmat, foyda, hikmatli so'z, tanbeh, mashoyixlar so'zi, donolar yoki donishmandlar so'zi, oqinlar so'zi va otalar so'zi atamallari bilan el orasida mashhur bo'lgan.

Maqollarning janr xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- maqollar hajmi qisqa va cheklangan;
- maqollar mazmunan serko'lam va chuqur ma'noni ifodalaydi;
- maqollarda hayotiy voqea-hodisalar haqida qat'iy hukm ifodalanadi;
- maqol shaxs hayotidagi xususiy vaziyatni xalq, omma, hayot nuqtaiy nazaridan umumlashtiradi;
- maqol matn tilshunosligida shaxsi umumlashgan gap hisoblanadi.

XX asrdan boshlab xalq maqollarini ilm obyekti sifatida o'rganish va to'plash ishlari amalga oshirildi. O'zbek xalq maqollarini to'plash va nashr qilishda N.G.Ostroumovning xizmati katta. Ko'plab o'zbek olimlari ham shu davrdan boshlab maqollarni tahlil qilishga e'tibor qaratgan. Aynan shu davrda Sh.Shorahmedov, X.Sharafiddinov va X.Abdurahmonovning maqollarning til xususiyatini yorituvchi tadqiqoti yuzaga keldi. X. Sharafiddinov o'zbek xalq maqollarining tuzilishidagi qofiya va uning funksional-uslubiy xususiyatlariga e'tibor qaratgan. Maqollarning yangi nashrlari bilan shug'ullangan tadqiqotchilar sifatida B.Sarimsoqov, K.Imomov va X.Abdurahmonovlarning ishlari ham diqqatga loyiq. B.A.Soatov o'zbek xalq maqollarining janr xususiyatlari va she'riy xususiyatlarini aniqlagan. I. Begmuratov, R.A. Latipova, E. V. Ivanovlarning ilmiy tadqiqotlarida folklor aloqalari, jumladan maqol va matallar qiyosiy jihatdan o'rganib chiqilgan.

Muhokama. O'zbek xalq maqollari o'zbek xalqi donishmandligining hosilasi hisoblanadi. Har bir xalq o'z maqollari fondiga ega. Maqollarning o'rganilish tarixi va to'plash jarayonlari haqida gap ketganda ularni tasnifi haqida ham fikr yuritishimiz kerak. O'zbek folklorshunos olimlari tomonidan maqollarni tasnif qilishning asosan quyidagi ko'rinishlari mavjud:

- Alifbe tartibida. Unga ko'ra mavjud material maqol to'plamida alfavit tartibiga solinadi. Uning afzalligi shundaki, foydalanuvchi to'plamdan maqolni tezroq topa olishi mumkin. Ammo kamchiligi unda maqollarning mavzu jihatdan berilmaganligi tufayli foydalanuvchiga ko'proq qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

- Mavzular tartibida. Tasnifning bu turi oldingisidan ancha murakkab va mukammalligi bilan ajralib turadi. Chunki bu turda material muayyan mavzu guruhlariga ajratiladi, har bir mavzudagi material esa o'z ichida alfavit tartibi bo'yicha beriladi. Ushbu tartib bo'yicha tuzilgan maqol to'plamlari foydalanish jihatidan qulayligi, eng muhimi, muayyan xalq maqollari fondining mavzu doirasini ko'rsatib berishi bilan ham amaliy, ham nazariy ahamiyat kasb etadi.

- To'g'ri yoki ko'chma ma'no tashishiga ko'ra. Maqollarning semantik tabiati davrlar o'tishi bilan o'zgarib turadi: oldin o'z ma'nosida qo'llanilgan maqollar keyinchalik faqat ko'chma ma'no kasb etishi mumkin. Shunga ko'ra maqollar 3 xil turga bo'linadi: o'z ma'nosida qo'llanuvchi; o'z va ko'chma ma'noda qo'llaniluvchi; faqat ko'chma ma'noda qo'llaniluvchi.

Umuman, bu turdagi tasnifga ko'ra davrlar o'tishi bilan xalq maqollari tabiatida yuz bergan semantik o'zgarishlarni aniqlashga, binobarin har bir maqolning qay darajada davr talablariga javob bera olishini belgilashga imkon beradi.

Qaysi ijtimoiy davrda yaratilganligiga-xronologiyasiga ko'ra maqollar juda qadimiy, ayni vaqtda hamisha zamonaviy janr. Uning qadimiyligi xalq tarixi qadar uzoq. Xalq maqollarida muayyan xalq boshidan kechirgan turli ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar o'z aksini topadi. Shunga ko'ra maqollarni qay davrda yaratilganini bilib olish mumkin.

Tuzulishiga ko'ra. Bu turdagi maqollar tarkibidagi ma'noviy komponentlariga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi.:

- 1 komponentli
- 2 komponentli
- 4 komponentli va undan ko'p.

Hozircha o'zbek maqolshunosligida alifbe tartibi va mavzusiga ko'ra tasnif qilish an'anasiga ikki jildlik "O'zbek xalq maqollari" (1987) va ko'p jildlik «O'zbek xalq ijodi» ruknida «O'zbek xalq maqollari» (1989) va «O'zbek xalq maqollari» (2003) hamda etimologiyasiga ko'ra Sh.Shomaqsudov va Sh.Shorahmedovlarning "Hikmatnoma" (1990) va "Ma'nolar xazinasi" (2003) "O'zbek xalq maqollari" (2005) to'plamlarini tuzishda amal qilingan.

Ikki jildlik "O'zbek xalq maqollari" akademik to'plamida maqollar alifbo tartibida berilgan. "Alfavitli tasnif" to'plamda maqollar "Balandparvoz so'zlar" deb qabul qilingan. Sh.Shomaqsudov va Sh.Shoraxmedovlar o'zlarining "Ma'nolar maxzani" to'plamida ham maqollarni alifbo tartibida joylashtirganlar. To'plam 20 ming maqolni o'z ichiga oladi. Unda maqollarning etimologiyasi va muqobillari keltirilgan. Boshqa to'plamlarda, asosan, maqollarning mavzuli tasnifidan foydalanilgan. Masalan, "O'zbek xalq maqollari" to'plamida 30 mavzu guruhi taqdim etilgan.

Maqollardagi pand-nasihat xarakteri ularni yanada jonli va kuchli ta'sirchanligini oshiradi. Masalan: Inglizcha "A bad excuse is better than none" o'zbek tiliga ekvivalent sifatida "Yaxshi gap bilan ilon inidanchiqar, Yomon gap bilan musulmon dinidan" maqolini keltiramiz. Ko'rinib turganidek, ushbu maqollar pand-nasihat mazmunidagi ma'noni beradi. Maqolning har ikki tildagi variantlari ham bir xil ma'noni beradi.

Xulosa. Maqollar xalq donoligi ifodasi bo'lib, ko'pincha avloddan-avlodga o'tib keladi. Ular jamiyatning jamoaviy tajribalari va qadriyatlarini o'zida mujassam etgan madaniy meros bo'lib xizmat qiladi. Maqollar tarixi boy va xilma-xil

bo'lib, turli madaniyatlarda minglab yillarga borib taqaladi. Ular dastlab og'zaki tarzda uzatilgan bo'lib, og'zaki hikoya qilish va hikmat almashish an'analarini aks ettirgan. Vaqt o'tishi bilan ular yozma shaklda ifodalangan bo'lib, diniy matnlarda, adabiyotlarda va oxir-oqibat kundalik tilda paydo bo'ldi. Maqollar o'zgacha haqiqatlarini saqlab, o'zgaruvchan zamonga moslashib, rivojlanishda davom etmoqda. Ular muloqotning ajralmas qismi bo'lib, hayotning turli jabhalarida tushuncha va ko'rsatmalar beradi.

Maqollarning etimologiyasi ularning lingvistik va madaniy yodgorlik sifatidagi abadiy ahamiyatini ta'kidlab, insoniyat tajribasining azaliy hikmat va idroklarini aks ettiradi. Maqollarni o'rganish fanlararo bo'lib, tilshunoslik, folklor va madaniyatshunoslik kabi turli sohalarini o'z ichiga olgan bo'lsa-da, faqat ingliz tilidagi maqollarga bag'ishlangan aniq bir olimlar guruhi mavjud emas. Biroq maqollar, ularning kelib chiqishi, ma'nosi, madaniy ahamiyatini tushunishga turli fanlardan tadqiqotchi va olimlar hissa qo'shgan. Volfgang Mieder kabi tilshunoslar maqollarning til tuzilishi, tillar o'zgarishi va muloqotdagi rolini tahlil qilib, ular ustida keng ko'lamli tadqiqotlar olib borgan va nashr etgan. Archer Teylor va Alan Dandes kabi folklorshunoslar ham maqollarni o'rganish, ularning madaniy kontekstlarini, o'tkazilishi va jamiyatdagi funksiyalarini o'rganishga katta hissa qo'shgan. Bundan tashqari, psixologlar, antropologlar va sotsiologlar maqollarning psixologik, antropologik va sotsiologik jihatlarini tadqiq qilib, ular individual va jamoaviy xatti-harakatlar, e'tiqodlar va o'ziga xosliklarni qanday shakllantirishiga oydinlik kiritdilar. Umuman olganda, ingliz tilidagi maqollarni o'rganish turli sohalaridagi olimlarning hissasi bilan ko'p tarmoqli yondashuvni o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Алишер Навоий. Асарлар : ўн беш томлик. Т. 14. – Тошкент, 1967.
- [2] Fitrat A. Tanlangan asarlar. T. 2. – Toshkent : Ma'naviyat, 1994.
- [3] Galperin I. R. Stylistics. – Moscow : Higher School Publishing House, 1977.
- [4] Gothardt H. H., Varga M. A. Introduction to Paremiology. – Berlin, 2014.
- [5] Қошғарий М. Девони луғатит турк. Т. 1. – Тошкент, 1960.
- [6] O'zbek tilining izohli lug'ati / mas'ul muharrir A. Madvaliyev. – Toshkent : O'zbekiston nashriyoti, 2021.
- [7] Mieder W. Proverbs: A Handbook. – Westport : Greenwood Press, 2004.
- [8] Murodova M. Folklor va etnografiya. – Toshkent : Aloqachi, 2008.
- [9] Norrick N. R. "Speech is Silver": The Proverbial View of Language. – The Hague : Mouton, 1971.
- [10] Raxmatullayeva S. J. Maqollar va ularning umuminsoniy xususiyatlari // Journal of Innovations in Social Sciences. – 2022. – P. 67–70.
- [11] Sarimsoqov B. Balandparvoz so'zlar. – Toshkent, 1986.
- [12] Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Ma'nolar maxzani. – Toshkent, 2001.
- [13] Stuard A. G. American Folklore Encyclopedia. – Santa Barbara : ABC-CLIO, 1996.
- [14] Trench R. C. On the Lessons in Proverbs. – New York : Redfield, 1853.
- [15] O'zbek xalq maqollari. – Toshkent, 1987.
- [16] AZKURS : elektron ta'lim resursi. – URL: <https://azkurs.org> (murojaat qilingan sana: 02.08.2026).
- [17] Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti Axborot-resurs markazi : rasmiy sayt. – URL: <https://library.navoiy-uni.uz> (murojaat qilingan sana: 02.08.2026).
- [18] Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti elektron kutubxonasi. – URL: <https://library.navoiy-un.uz> (murojaat qilingan sana: 02.08.2026).